

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Funkcje myślnika – norma i jednoznaczność

Author: Małgorzata Bortliczek

Citation style: Bortliczek Małgorzata. (2021). Funkcje myślnika – norma i jednoznaczność. "Studia Slavica" Vol. XXV, No 2 (2021), s. 75-84, doi 10.15452/StudiaSlavica.2021.25.0020

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, remiksowanie, rozprowadzanie, przedstawienie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych. Warunek ten nie obejmuje jednak utworów zależnych (mogą zostać objęte inną licencją).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

FUNKCJE MYŚLNIKA – NORMA I JEDNOZNACZNOŚĆ

MAŁGORZATA BORTLICZEK

HYPHEN FUNCTIONS: NORMS AND UNAMBIGUITY

ABSTRACT *The paper describes a hyphen – one of the punctuation marks, which encourages the professionals, who are responsible for the standardization of Polish spelling, to discuss it. Its shape and manner of embedding in a text (with or without a space), and its functions are explained in 93 principle. Principles of spelling and punctuation. A place of hyphen in a sentence can be conditioned both by syntax and prosody. A hyphen can also play an important role in the specification of meaning.*

KEY WORDS *punctuation, hyphen, hyphen functions, unambiguity, 93 principle*

CONTACT *Uniwersytet Śląski w Katowicach; malgorzata.bortliczek@us.edu.pl*

1 / WSTĘP

W artykule opisuję funkcje myślnika¹, który jest jednym z dziesięciu² znaków interpunkcyjnych. W różnogatunkowych tekstach myślnik plasuje się na miejscu trzecim³ z częstotliwością użycia ok. 10%, podczas gdy pierwsze miejsce zajmuje przecinek (ok. 42%), a drugie – kropka (ok. 34%) (zob. Łuczyński 1996, 1999, 2001). Znak ten od drugiej połowy XX wieku zadomawia się w nowych funkcjach (zob. Miodek 1976, 1982, 1983, 1999; Podracki 1993, 1998; Łuczyński 1999, 2001, 2016; Karpowicz 2009).

Inspiracją do opracowania tekstu *Funkcje myślnika – norma i jednoznaczność* są publikacje językoznawców zajmujących się interpunkcją, m.in. Jana Miodka, Tomasza Karpowicza, Edwarda Łuczyńskiego, Jerzego Podrackiego, a także odpowiedzi językoznawców na listy kierowane do internetowych poradni językowych, rejestrujących na bieżąco potrzeby uzualne osób piszących po polsku. Zatem przykłady analizowanych zdań oraz propozycje rozwiązań interpunkcyjnych pochodzą z tekstów językoznawczych, których autorzy obserwują i odnotowują innowacje interpunkcyjne, a także – charakteryzują tendencje rozwojowe polskiej interpunkcji.

Artykuł obejmuje informacje na temat długości myślnika i jego osadzenia międzywyrazowego lub międzyzdaniowego (*Jak wygląda myślnik?*). Tekst przybliży także dyskusję na temat prozodycznej wyrazistości myślnika, który nie dzieli (jak przecinek), ale przeciwstawia treść lub ją uszczegóławia (*Dyskutowane funkcje myślnika*). Końcowa część tekstu (*Wybrane funkcje myślnika – ustalenia normatywne*) została zredagowana na podstawie reguły 93. *Myślnik* oraz tematów charakteryzowanych w podręczniku Karpowicza (2009) i słowniku Podrackiego (1998).

2 / JAK WYGLĄDA MYŚLNİK?

Współczesne komunikatory medialne oraz tekstowe programy komputerowe nie zawsze różnią takie znaki, jak: **łącznik** (–), tj. najkrótsza kreska pełniąca funkcję ortograficzną, **pausa**, czyli kreska najdłuższa (—), nazywana z języka angielskiego *em dash*, ponieważ ma długość tekstowej litery „m” (Wolański 2015: dostęp on-line 23.09.2021), oraz **półpausa** (–), która we współczesnych polskich tekstach „przejęła funkcję pauzy i stała się **myślnikiem** [pogrubienia – M.B.]” (Karpowicz 2009: 175), a nazywana jest *en dash*, ponieważ ma długość tekstowej litery „n” (Wolański 2015: dostęp on-line 23.09.2021).

Pierwotnie to właśnie pauza nazywana była myślnikiem. Karpowicz rozróżnia w swoim poradniku myślnik współczesny (–) i myślnik tradycyjny (—), który może być stosowany w zestawieniu liczb:

Jeśli w takim zdaniu użyć tradycyjnego myślnika, czyli **pauzy**, to po obu jego stronach należałoby w takich kontekstach **zostawić spacje** [pogrubienia w obrębie cy-

1 W artykule zwracam również uwagę na stosowanie przecinków i nawiasów mogących substytuować myślniki w wypadku tzw. wtrącenia.

2 Normatywiści odnotowują włączenie do interpunkcji dodatkowych znaków, takich jak: ukośnik (zob. Łuczyński 1997), a także strzałka i punktork, które z kategorii znaków typograficznych zostały zapożyczone do kategorii znaków interpunkcyjnych (zob. Majewska-Tworek i in. 2009 oraz Łuczyński 2016: 44).

3 Według ustaleń Edwarda Łuczyńskiego, „sporządzonych na podstawie korpusu wykorzystującego różne rodzaje tekstów drukowanych, przecinek i kropka stanowią w sumie ok. ¾ wszystkich znaków interpunkcyjnych występujących we współczesnych tekstach” (Łuczyński 2016: 44 – na podstawie publikacji Łuczyński 1999: 19).

tatu – T.K.): zarówno w piśmie maszynowym, jak i komputerowym, a więc również w druku.

Dostawał wtedy na rękę 5—6 tysięcy, i to po 3—4 latach pracy na tym etacie. W latach 1886—1904 ta fabryczka wyprodukowała jeszcze trzy inne automobile (Karpowicz 2009: 182).

Gdyby natomiast zastosować myślnik współczesny (półpauzę), to zalecany jest zapis z takim właśnie myślnikiem, ale bez okalających spacji, zob. warianty zapisu tych samych przykładów: *Dostawał wtedy na rękę 5–6 tysięcy, i to po 3–4 latach pracy na tym etacie. W latach 1886–1904 ta fabryczka wyprodukowała jeszcze trzy inne automobile* (Karpowicz 2009: 181).

Kwestię rozróżniania kształtu i rozmieszczania w tekście charakteryzowanych znaków zajmują się edytorzy (np. Wolański 2008). Z punktu widzenia redakcyjnego warto wyeksponować najważniejsze zalecenie dotyczące myślnika: „W obrębie jednego tekstu lub tekstów powiązanych (seria, cykl, czasopismo itp.) w funkcji myślnika należy stosować konsekwentnie jeden z tych znaków” (Wolański 2015: dostęp on-line 23.09.2021).

Podstawową różnicę w funkcjach oraz konfiguracjach wyrazowych i tekstowych łącznika oraz myślnika sformułował Jerzy Podracki:

Myślnik – jako znak interpunkcyjny – jest znakiem **międzywyrazowym i międzywy-powiedzeniowym** [pogrubienia – J.P.]. Używamy go właściwie wtedy, gdy występuje między członami samodzielnie leksykalnie i składniowo. Nieregularne jest przy tym zastosowanie spacji, która albo towarzyszy myślnikowi (wtedy jest on wyraźniejszy i rozpoznawany od razu), albo mu nie towarzyszy (wtedy myślnik słabiej odróżnia się od łącznika). Łącznik jest natomiast znakiem zasadniczo **wewnątrzwyrazowym** [J.P.], stosowanym i w wyrazach pospolitych, i w nazwach własnych, np. *laska-parasol, czarno-biały; Skarżysko-Kamienna, Pawlikowska-Jasnorzewska* (Podracki 1998: 10).

W artykule pomijam uwagi formułowane przez informatyków oraz użytkowników różnych systemów komputerowych (np. *Apple, Linux, Windows*) i programów edytorskich, które pojawiają się w kontekście m.in. różnicowania długości opisanych powyżej znaków. Praktyczną (semantyczną i komunikacyjną) konieczność ich odróżniania ilustrują poniższe przykłady, których zapis wskazuje albo na relację przestrzenną ‚od... do...’ (*pociąg Gdańsk–Bydgoszcz*), albo na nazwę własną (*Gdańsk-Oliwa*).

[...] idzie tutaj o dwa znaki graficzne: 1) do oznaczania relacji stosuje się znak zwany *pauzą* albo *myślnikiem*, 2) natomiast do łączenia dwóch rzeczownikowych członów nazw miejscowych itp. stosuje się znak wyglądający nieco inaczej niż pauza, a który nazywa się łącznikiem. [...] 1) *Gdańsk–Bydgoszcz*, 2) *Gdańsk-Oliwa* (Brocki 1976: 76–77).

Do pierwszego z powyższych punktów odnosi się regulacja dotycząca zapisu wyrażeń liczbowych i słownych. Pisze o niej Adam Wolański w Poradni Językowej PWN:

W funkcjach edytorskich półpauzę stosuje się – bez spacji z obu stron – przede wszystkim w wyrażeniach liczbowych i słownych określających pewien zakres (‚od... do...’) lub oznaczających wielkość przybliżoną (‚mniej więcej’), np. w *latach 1989–92, 5–10 procent, sześć–siedem dni, trzy–cztery miliony*, w wyrażeniach słownych ukazujących

pewne relacje przestrzenne („kierunek od... przez... do...”), np. *pocisk ziemia–powietrze*, *rajd Paryż–Dakar*, *lot Paryż–Nowy Jork*, a także w wyrażeniach słownych ukazujących pewne relacje między osobami, instytucjami, państwami itp. („między jedną stroną a drugą”), np. *szczyt Reagan–Gorbaczow*, *stosunki państwo–kościół*, *mecz Polska–Anglia* (Wolański 2015: dostęp on-line 23.09.2021).

Z kolei wspólnie obowiązujące regulacje dotyczące zapisu nazw własnych zestawionych precyzuje Uchwała nr 11 Rady Języka Polskiego z 2004 roku, zgodnie z którą

Z łącznikiem piszemy nazwy miejscowości, jeśli są złożone z dwóch lub więcej członów, które wspólnie identyfikują jednostkę administracyjną lub geograficzną, a więc miejscowość lub jej część, np. dzielnicę: Bielsko-Biała, Busko-Zdrój, Ceków-Kolonia, Kalwaria-Lanckorona, Krynica-Zdrój, Rutka-Tartak, Warszawa-Okęcie, Warszawa-Śródmieście; Bielsko-Biała-Lipnik, Warszawa-Praga-Północ.

Nie piszemy z łącznikiem nazw miejscowych, w których jeden z członów nazwy miejscowej (przymiotnik) pozostaje w związku zgody z głównym członem nazwy (rzeczownikiem), np.: Dąbrówka Nowa, Nowy Sącz, Przewóz Stary, Łęgonice Małe, a także wtedy, kiedy pierwszym członem nazwy są wyrazy: Kolonia, Osada, Osiedle, np.: Kolonia Ostrów (jak Kolonia Ostrowska), Kolonia Wronów (jak Kolonia Wronowska), Osiedle Wilga, Osada Konin, Osada Leśna (Uchwała ortograficzna nr 11 Rady Języka Polskiego, 2004: dostęp on-line 24.09.2021).

3 / DYSKUTOWANE FUNKCJE MYŚLNIKA

W tekstach nieoficjalnych (i oficjalnych) odnaleźć można liczne innowacje językowe, stylistyczne, a także interpunkcyjne, w tym – odnoszące się do funkcji myślnika.

W roku 1999 Jan Miodek na łamach „Poradnika Językowego” upomniał się o obecność myślnika w polskich tekstach⁴, ponieważ „mógłby on chronić przed wieloma błędami – zwłaszcza w miejscach pauz intonacyjnych, które, nie pokrywając się z granicami składniowymi, jakże często opacznie zaznacza się przecinkiem” (Miodek 1999: 65).

W artykule tym Miodek polemizuje z regułą interpunkcyjną, wg której formy: *przeciwnie*, *jednym słowem*, *słowem*, *co gorsza*, *co więcej*, *odwrotnie*, *na odwrót* oraz *owszem* w zn. „przeciwnie”, są oddzielane od sąsiednich słów przecinkiem lub dwoma przecinkami. Semantyka tych form skłania do następującego rozwiązania interpunkcyjnego: „są one wszystkie leksykalnymi zapowiednikami treści przeciwstawnych lub uściślających i zarówno logicznie, jak i intonacyjnie tę ich istotę wyraża najlepiej, wręcz idealnie, następujący po nich myślnik” (Miodek 1999: 66).

Interpunkcję wymienionych przez Miódka wyrazów regulują m.in. takie punkty zasad piśmowni, jak: [387] 90.J.3. *Wyrazy i wyrażenia oznaczające stosunek osoby mówiącej do treści wypowiedzi*, [428] 96.5. *Dwukropek i zapowiedzi w postaci: jednym słowem, słowem, innymi słowy, inaczej mówiąc itp.* Reguła [387] 90.J.3. stanowi, że

Wyrazy i wyrażenia oznaczające stosunek osoby mówiącej do treści wypowiedzi oddzielamy przecinkiem, gdy mają charakter członów wtrąconych. Do wyrazów i wy-

4 Takie uwagi formułował już m.in. w tekście *Niedoceniany myślnik* (Miodek 1983: 376–378).

rażeń typowych należą m.in.: *bez wątpienia, bynajmniej, doprawdy, istotnie, na odwrót, naturalnie, niestety, niewątpliwie, niezawodnie, oczywiście, odwrotnie, owszem, przeciwnie, rzecz jasna, rzeczywiście, zapewne* ([387] 90.J.3: dostęp on-line 4.10.2021).

Miodek podkreśla, że przecinek jest znakiem, który dzieli, a zarazem jest znakiem, który ściśle łączy się z konstrukcją składniową. Natomiast myślnik to znak, który nie dzieli, ale przeciwstawia sobie grupy wyrazowe. Taka interpretacja pozwala stosować myślnik w konstrukcjach zawierających słowo *to* w znaczeniu *to jest / to są*⁵. Zdaniem Miodeka:

Słowo *to* silniej, wyraźniej przeciwstawia podmiot orzeczeniu. Dlatego w tekstach mówionych następuje zwykle przed takim *to* pauza intonacyjna (por. np. parę wypowiedzeń: *Wrocław jest stolicą Dolnego Śląska* i *Wrocław to stolica Dolnego Śląska*). Tę potrzebę pauzy wyczuwamy i w tekstach pisanych. Ale nie wolno jej zaznaczyć znakiem interpunkcyjnym, który **dzieli**, a takim właśnie jest przecinek, bo wtedy naruszamy składniową motywację polskiej interpunkcji. Możemy natomiast posłużyć się myślnikiem – znakiem, który nie dzieli, lecz **przeciwstawia** [pogrubienia – J.M.] sobie grupy wyrazowe. Poprawna byłaby więc interpunkcja typu: *brzmienie języka – to jeden z elementów składowych muzyki, rok 1905 – to rok pierwszego wstrząsu rewolucyjnego* itd. (Miodek 1976: 312).

W publikacjach poświęconych interpunkcji Miodek przekonuje, że myślnik może chronić przed wieloma błędami, zwłaszcza wtedy, gdy system składniowy wyklucza użycie przecinka, a wstawienie jakiegoś znaku interpunkcyjnego sygnalizuje pauza intonacyjna. Przystanek rytmiczno-oddechowy można zaznaczyć myślnikiem, który nie rozdziela podmiotu od orzeczenia, a tylko te składniki zdania przeciwstawia.

Myślnik występuje często w takich miejscach, które norma interpunkcyjna zarezerwowała przede wszystkim dla przecinka, średnika lub kropki, a także – dwukropka. Już w latach 80. XX wieku Jan Miodek sugerował, aby stosować myślnik po formach zapowiadających treściowe uszczegółowienie. „Dwukropek byłby w tych konstrukcjach znakiem za silnym” (Miodek 1983: 378). Z kolei Edward Łuczyński, tłumacząc karierę myślnika, zauważył: „Użycie tego znaku jest z pewnością dla piszącego wygodne, bo mamy do czynienia z czymś bardzo wyrazistym wizualnie, skuteczniej zatrzymującym wzrok czytelnika niż inne znaki przestankowe” (Łuczyński 2001: 118).

Warto podkreślić, że „znak ten nie musi zajmować pozycji zgodnej z formalnojęzykowym podziałem tekstu na jednostki. Podstawową rolą myślnika jest sygnalizowanie jakiegoś miejsca w tekście, ważnego ze względów treściowych czy ekspresywnych” (Łuczyński 2001: 118–119). Jak dalej zaznacza Łuczyński, „wiele użyć tego znaku nie jest odnotowanych czy komentowanych w słownikach, poradnikach interpunkcyjnych czy wydawnictwach o charakterze poprawnościowym” (Łuczyński 2001: 119).

5 O respektowanie tej samej funkcji myślnika Miodek upomniał się w artykule opublikowanym w roku 1982. Podając przykładowe zdania: *Ratusz wrocławski to zabytek klasy zerowej* oraz *Warszawa to stolica Polski*, napisał: „[...] użytkownicy polszczyzny wyczuwają potrzebę przeciwstawienia podmiotów (*Ratusz wrocławski, Warszawa*) grupom orzeczenia (*to zabytek klasy zerowej, to stolica Polski*). [...] W konstrukcjach z *to, to jest* można nie stawiać żadnego znaku interpunkcyjnego albo postawić myślnik po podmiocie – znak, który **przeciwstawia** [pogrubienie – J.M.], a nie dzieli” (Miodek 1982: 179).

Oprócz analizy ustaleń normatywnych i zwyczajów związanych z myślnikiem celem artykułu jest koncentracja na nieoczywistych kontekstach stosowania myślnika, kiedy jego obecność nie jest uzasadniona składnią, ale wynika z tendencji do precyzji znaczeniowej. Przykład takiego zastosowania myślnika w funkcji doprecyzowującej znaczenie (myślnik ujednoznaczniającej) podaje Adam Wolański (Wolański 2020: dostęp on-line 9.03.2021), zob. nieprecyzyjne znaczeniowo zdanie sprzed korekty: *W związku z zamknięciem bibliotek do 25 marca login i hasło do platformy można otrzymać zdalnie*. Niejednoznaczność tego zdania każe się zastanowić: czy biblioteki będą zamknięte do 25 marca lub czy login i hasło do platformy można otrzymać zdalnie do 25 marca. Dopiero wprowadzenie myślnika pozwala zrozumieć intencję nadawcy. Choć – jak zauważa Wolański – najfortunniejszym rozwiązaniem byłaby korekta zdania w celu jego doprecyzowania. O miejscu myślnika decyduje stan rzeczywisty, możliwe więc są takie warianty:

W związku z zamknięciem bibliotek do 25 marca – login i hasło do platformy można otrzymać zdalnie (jeśli biblioteki pozostaną zamknięte do 25 marca).

W związku z zamknięciem bibliotek – do 25 marca login i hasło do platformy można otrzymać zdalnie (jeśli login i hasło będzie można otrzymać tylko do 25 marca) (Wolański 2020: dostęp on-line 9.03.2021).

4 / WYBRANE FUNKCJE MYŚLNIKA – USTALENIA NORMATYWNE

Funkcje myślnika precyzuje reguła 93. *Zasad pisowni i interpunkcji* (93. *Myślnik*: dostęp on-line 23.09.2021). Jej wstęp obejmuje charakterystykę trzech podstawowych funkcji myślnika:

Myślnik (pauza) może pełnić różne funkcje [...]. Funkcja **prozodyczna** jest dla niego podstawowa, lecz z pełnieniem tej funkcji wiąże się często **oznaczenie opuszczonych lub niewypowiedzianych fragmentów tekstu**. Obu tym funkcjom myślnika często towarzyszy trzecia: **oznaczenie stanów emocjonalnych** [pogrubienia – M.B.] (93. *Myślnik*; dostęp on-line 23.09.2021).

Obecność myślnika jest regulowana w kilku konfiguracjach składniowych, takich jak:

- / Zaznaczanie domyślnego składnika zdania, zob. przykład: *Panna Izabela od kolebki żyła w świecie pięknym i nie tylko nadludzkim, ale – nadnaturalnym* (Prus, przykład za 93.1.).
- / Zastępowanie domyślnych czasowników *jest, są* przed zaimkiem *to* – wprowadzającym orzecznik, zob. przykład: *Warszawa – to stolica Polski* (przykład za 93.2.).
- / Poprzedzanie wyrażenia, „które w sposób ogólny ujmuje to, co wcześniej zostało scharakteryzowane w sposób szczegółowy” (93.3.), zob. przykład: *Odległe gwiazdy i mgławice, góry niebosiężne i oceany, człowiek i bakterie – wszystko zbudowane jest z atomów* (Ziemecki, przykład za 93.3.).
- / Oznaczenie pauzy retorycznej – zawieszenia głosu, zob. przykład: *Świat jest oceanem szczęścia – to wiadomo. Wszyscy, którzy pływają po nim, są bardzo zadowoleni i – mają słuszość. Że się ten i ów zachłysłnął, a ktoś inny utonął – to nie argument* (Prus, przykład za 93.4.).
- / Sygnalizowanie pozasłownych aspektów porozumiewania się, tj. anonsowanie czegoś nieoczekiwanego, a nawet zaskakującego, zob. przykład: *Zastanawiał się przez chwilę, po czym*

lekką podważył wieko skrzyni. Ku jego wielkiemu zdumieniu – ustąpiło bez oporu (Sienkiewicz, przykład za 93.5).

- / Zaznaczenie powrotu do głównej myśli rozerwanej rozbudowanymi członami zdania, zob. przykład: *Moskwa, nawet stara Moskwa, ta, którą oglądał Napoleon w roku 1812 i która wówczas zachwyliła Chateaubrianda – jest bardzo rozległa* (przykład za 93.6.).

Po tych sygnałnie wprowadzonych informacjach przechodzę do charakterystyki wybranych funkcji myślnika, odwołując się przede wszystkim do podręcznika Tomasza Karpowicza *Kultura języka polskiego. Wymowa, ortografia, interpunkcja* (2009). W rozdziale *Użycie myślnika* autor charakteryzuje kolejno takie funkcje myślnika, jak: sygnalizowanie powtórzenia, wprowadzanie wyjaśnień, porządkowanie składni, konstruowanie wyliczeń, rozkład partii dialogowych (Karpowicz 2009: 175–182)⁶.

Jedną z głównych funkcji składniowych myślnika jest zastępowanie składników tekstu, np. orzeczenia. Inaczej mówiąc, myślnik jest kontekstowym synonimem opuszczonego słowa i/lub fragmentu zdania. Z wzorcowej normy językowej wynika obligatoryjne stosowanie myślnika w tekstach oficjalnych. Podkreśla to Karpowicz, pisząc: „Im ważniejsza część zdania podlega **elipsie** [pogrubienie – T.K.], tym niezbędniejszy okaże się myślnik” (Karpowicz 2009: 176). W poniższym przykładzie myślnik jest synonimem syntetycznego orzeczenia czasownikowego *stracili*:

*W listopadzie 1942 r. Amerykanie **stracili** [pogrubienie – T.K.] dwa lekkie krążowniki i cztery niszczyciele, a Japończycy – dwa niszczyciele i pancernik* (Karpowicz 2009: 176).

Substytucja orzeczenia *stracili* wynika ze względów estetycznych. Myślnik ekonomizuje wysiłek piszącego i czytelnika, oddzielając te części zdania, które nie tworzą związku składniowego. W analizowanym przykładzie są to: podmiot *Japończycy* oraz składnik zawierający dopełnienie *dwa niszczyciele i pancernik*.

Myślnik stosowany jest także jako równoznacznik wyrazu *czyli* lub jego synonimów (np. *innymi słowy, to jest*). Tekst po myślniku precyzuje albo objaśnia informację podaną przed myślnikiem. Ilustruję to jednym z przykładów podanych przez Karpowicza:

*W trzecim wersie autor posłużył się aposjopezą – **figurą retoryczną polegającą na urywaniu wypowiedzi w celu pobudzenia domyślności czytelników** [pogrubienie – T.K.]* (Karpowicz 2009: 177).

Myślnik porządkuje również bardzo rozbudowane zdanie, w którym związki znaczeniowe pomiędzy poszczególnymi częściami nie muszą być oczywiste dla odbiorcy. Na przykład w poniższym zdaniu wielokrotnie złożonym zacierają się relacje semantyczne pomiędzy oddalonymi od siebie składnikami tekstu, dlatego myślnik umożliwia odbiorcy identyfikację głównej idei.

*Należy jednak pamiętać, że dojrzały realizm „Lalki”, pogłębione portrety psychologiczne, odstawianie uniwersalnych, a przy tym wcale niebanalnych prawd o anatomii uczucia, szczegółowy wreszcie obraz Warszawy z końca XIX wieku – **sprawiają, że wartość tej powieści nie wyczerpuje się w ukazaniu pozytywistycznych rozczarowań*** (Karpowicz 2009: 178).

Podwójnie występujący myślnik spełnia funkcję porównywalną z funkcjami innych znaków, tj. przecinków okalających i dwusegmentowych nawiasów, zob. poniższe warianty tego samego wypowiedzenia.

6 Tu nie poruszam takich znormatywizowanych użyć charakteryzowanego znaku, jak m.in.: myślnik konstruujący wyliczenia, myślnik/myślniki w dialogach (Karpowicz 2009: 178–181) oraz zastosowania myślnika opisane w punktach 93.7. – 93.13. reguły 93. *Myślnik*.

Myślnik – choć nie jest jedynym rozwiązaniem interpunkcyjno-graficznym – może się okazać przydatny.

Myślnik, choć nie jest jedynym rozwiązaniem interpunkcyjno-graficznym, może się okazać przydatny.

Myślnik (choć nie jest jedynym rozwiązaniem interpunkcyjno-graficznym) może się okazać przydatny.

Karpowicz, pisząc o interpunkcji wtrąceń, poddał hierarchizacji zilustrowane powyżej rozwiązania interpunkcyjne:

Do wtrąceń najbardziej zależnych od reszty toku składniowego najlepszym rozwiązaniem są **przecinki okalające** [tu i poniżej w cytacie pogrubienia – T.K.] – jest to zresztą także metoda najczęstsza. Jeśli autonomia wtrącenia jest większa, taka, jaką odznaczają się komentarze odautorskie (albo odnarratorskie) lub różne dygresje, wzorcowym sposobem wydzielenia wtrąceń okażą się **dwa myślniki**, choć w uzusie dominują przecinki pełniące ich funkcję. Może się jednak zdarzyć, że wtrącenie jest w pełni autonomiczne składniowo i w ogóle nie pasuje pod tym względem do reszty wypowiedzenia. Wtedy powinniśmy wziąć je w **nawias** – mówi się w tym kontekście o **wstawce nawiasowej** (Karpowicz 2009: 159).

W zaleceniach poprawnościowych, opisanych przez Karpowicza, znajduje się jeszcze i takie, które dotyczy nielączenia myślnika z przecinkiem, zob. poniższe wyjaśnienie:

Wytrącenia wprowadzonego po myślniku nie należy zamykać przecinkiem; sekwencję odwrotną ocenia się łagodniej i w zależności od kontekstu. Warto dodać, że znakiem interpunkcyjnym zamykającym wtrącenia otwarte po przecinku albo po myślniku może się okazać kropka kończąca całe wypowiedzenie. Wtrącenie zajmujące tę pozycję w zdaniu nazywa się czasem **dopowiedzeniem** [pogrubienie – T.K.] (Karpowicz 2009: 159).

Reguła 93. *Myślnik* nie normuje tego szczegółowego zagadnienia, które wydaje się na tyle ważne, że warto przytoczyć opinię z Internetowej Poradni Językowej Uniwersytetu Śląskiego:

Osobną kwestią pozostaje to, **czy w ogóle możemy jakąś partię zdania wydzielić dwoma różnymi znakami interpunkcyjnymi** [pogrubienie – M.B.]. Otóż spotyka się tego typu zabiegi i często są one uzasadnione. Spójrzmy na przykład: *Wiola, bardzo dobra uczennica, z którą nauczyciele nigdy nie mieli problemów, którą rodzice stawiali za wzór swoim dzieciom, której urodę i talent przez wiele lat wszyscy podziwiali, która zagrała w nagrodzonym Oskarem filmie, gdy miała zaledwie 15 lat – wszystkich zawiodła.* [...] Nie potrafię natomiast wyobrazić sobie sytuacji, gdy wtrącenie (czy dopowiedzenie) ujęte jest w znaki, z których pierwszy to myślnik, a drugi przecinek. Wszystkie zdania z tak wydzielonym wtrąceniem [...] będą miały złą interpunkcję właśnie ze składniowego punktu widzenia – przecinek oddzielać będzie w nich człony, które oddzielone nim być nie mogą (np. podmiot i orzeczenie) (Mazur, 2010: dostęp on-line 10.10.2021).

5 / PODSUMOWANIE

Regulacje normatywne dotyczące funkcji myślnika, jego kształtu i sposobu zapisu (ze spacjami okalającymi ten znak lub bez nich) można odnaleźć m.in. w podręczniku Karpowicza

(2009), w słownikach interpunkcyjnych Podrackiego (1993, 1998), w poradniku Wolańskiego dotyczącym edycji tekstów (2008) oraz w licznych poradach interpunkcyjnych i interpunkcyjno-składniowych dostępnych w internetowych poradniach językowych prowadzonych m.in. przez wydawnictwa (Poradnia Językowa PWN), uniwersytety (np. Internetowa Poradnia Językowa Uniwersytetu Śląskiego) czy Radę Języka Polskiego.

Myślnik w interpunkcji pełni różne funkcje, m.in. stawia się go przed członem nieoczekiwanym dla czytelnika, często oznacza się nim opuszczone bądź niewypowiedziane fragmenty tekstu. Podwojonych myślników używa się do wyodrębniania fragmentów zdania. Tego typu użycia kodyfikuje norma interpunkcyjna.

Innowacyjne sposoby osadzania myślnika w tekstach wyprzedzają działania normatywistów. Jak zauważa Łuczyński, „wiele użyć tego znaku nie jest odnotowywanych czy komentowanych w słownikach, poradnikach interpunkcyjnych czy wydawnictwach o charakterze poprawnościowym” (Łuczyński 2001: 119). Tomasz Karpowicz w rozdziale *Inne konteksty wymagające użycia myślnika* (Karpowicz 2009: 181–182) zajął się m.in. prozodyczną naturą myślnika, wskazując jego rolę w wypukleniu jakiejś informacji – poważnej lub podniosłej, co zilustrował kilkoma przykładami, zob. jeden z nich: *Język jest narzędziem – do wyrażania wartości* (Karpowicz 2009: 181).

Prozodia komunikatu pisanego oraz porządkowanie semantyki najczęściej skomplikowanych zdań najwięcej zyskują na obecności właściwie wprowadzonego myślnika. Dzięki jego użyciu komunikat staje się wyrazisty intonacyjnie, co jest zazwyczaj zgodne z intencją nadawcy, a także – precyzyjny znaczeniowo, co z kolei jest istotną wartością w procesie komunikacji za pośrednictwem pisma.

HYPHEN FUNCTIONS: NORMS AND UNAMBIGUITY

SUMMARY The paper entitled *Hyphen functions: norms and unambiguity* refers to the third punctuation mark as far as the frequency of use is concerned. The text includes three parts: *How does the hyphen look like?* (here details about the evolution of its shape) *Hyphen functions under discussion* (here views about its expressiveness, which does not divide (such as comma) but contrasts); and also *Selected hyphen functions – normative arrangements* (here views about hyphen functions, which are regulated by punctuation norm).

LITERATURA

- / Karpowicz T., 2009, *Kultura języka polskiego. Wymowa, ortografia, interpunkcja*, Warszawa.
- / Łuczyński E., 1996, Zróżnicowanie stylistyczne interpunkcji polskiej, „*Język Polski*”, LXXVI, z. 1, s. 29–39.
- / Łuczyński E., 1997, Ukośnik – nowy znak interpunkcyjny?, „*Język Polski*”, LXXVII, z. 4–5, s. 380–381.
- / Łuczyński E., 1999, *Współczesna interpunkcja polska. Norma a uzus*, Gdańsk.
- / Łuczyński E., 2001, Polityka normatywna w zakresie przestankowania a tendencje we

współczesnej interpunkcji polskiej, „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”, t. 16, s. 110–124.

- / Łuczyński E., 2016, Dlaczego nasza interpunkcja sprawia kłopoty piszącym?, „Poradnik Językowy”, nr 4, s. 43–55.
- / Majewska-Tworek A. – Piekot T. – Wolańska E. – Wolański A. – Zaśko-Zielińska M., 2009, *Jak pisać i redagować. Poradnik redaktora. Wzory tekstów użytkowych*, Warszawa.
- / Miodek J., 1982, O złych nawykach w nauczaniu interpunkcji, „Poradnik Językowy”, z. 3, s. 178–180.
- / Miodek J., 1983, *Niedoceniany myślnik*, „Język Polski”, LXIII, nr 4–5, s. 376–378.
- / Podracki J., 1993, *Słownik interpunkcyjny języka polskiego z zasadami przestankowania*, Warszawa.
- / Podracki J., 1998, *Słownik interpunkcyjny języka polskiego z zasadami przestankowania*, Warszawa.
- / Wolański A., 2008, *Edycja tekstów. Praktyczny poradnik: książka, prasa, www*, Warszawa.

Strony internetowe i netografia

- / *Internetowa Poradnia Językowa Uniwersytetu Śląskiego*, <http://www.poradniajezykowa.us.edu.pl/>.
- / Mazur K., 2010, *Czy można wydzielić pewną część zdania z jednej strony myślnikiem, z drugiej przecinkiem?*, http://www.poradniajezykowa.us.edu.pl/baza_archiwum.php?POZYCJA=60&AKCJA=&TEMAT=Interpunkcja&NZP=&WYRAZ=. [dostęp: 10.10.2021]
- / *Poradnia Językowa PWN*, <https://sjp.pwn.pl/poradnia>.
- / *Rada Języka Polskiego*, <https://rjp.pan.pl/>.
- / Uchwała ortograficzna nr 11 Rady Języka Polskiego w sprawie Użycia łącznika w wielocłonowych nazwach miejscowych (przyjęta na XVII posiedzeniu plenarnym dn. 7 maja 2004 r.), https://rjp.pan.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=83:uycie-cznika-w-wieloclonowych-nazwach-miejscowych&catid=43&Itemid=208. [dostęp: 24.09.2021]
- / Wolański A., 2015, *Myślnik, pauza, minus*, <https://sjp.pwn.pl/poradnia/haslo/Myslник-pauza-minus;16280.html>. [dostęp: 23.09.2021]
- / Wolański A., 2019, *Interpunkcja modulantów*, <https://sjp.pwn.pl/poradnia/haslo/Interpunkcja-modulantow;19753.html>. [dostęp: 4.10.2021]
- / Wolański A., 2020, *Myślnik ujednoznaczający*, <https://sjp.pwn.pl/poradnia/haslo/myslник-ujednoznaczajacy;20362.html>. [dostęp: 9.03.2021]
- / Wolański A., 2021, *Określanie zakresu czasu*, <https://sjp.pwn.pl/poradnia/haslo/Oznaczenie-zakresu-czasu;21027.html>. [dostęp: 24.09.2021]
- / [387] 90.J.3. *Wyrazy i wyrażenia oznaczające stosunek osoby mówiącej do treści wypowiedzi*, <https://sjp.pwn.pl/zasady/387-90-J-3-Wyrazy-i-wyrazenia-oznaczajace-stosunek-osoby-mowiaczej-do-tresci-wypowiedzi;629807.html>. [dostęp: 4.10.2021]
- / [428] 96.5. *Dwukropek i zapowiedzi w postaci: jednym słowem, słowem, innymi słowy, inaczej mówiąc itp.*, <https://sjp.pwn.pl/zasady/428-96-5-Dwukropek-i-zapowiedzi-w-postaci-jednym-slowem-slowem-innymi-slowy-inaczej-mowiac-itp;629855.html>. [dostęp: 4.10.2021]
- / 93. *Myślnik*, <https://sjp.pwn.pl/zasady/Myslник;629819.html>. [dostęp: 23.09.2021]